

۱۳۳۷/۱۹۴

۹۴/۴/۳

سلسله تکه نگاشت های
الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

ارائه چارچوب و مدلی جهت شناسایی و رفع تعارضات بین برنامه های ملی و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

3217771

72828

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: سلامت، وحیدرضا، ۱۳۶۵
عنوان و نام پدیدآور	: آرایه چارچوب و مدلی جهت شناسایی و رفع تعارضات بین برنامه های ملی و شورای اسلامی ایرانی پیشرفت
نویسنده	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۴.
موضوع	: ۵۲- مصور
موضوع تخصصی	: ۵۲- فروست
شابک	: ۲- ۱۱-۳- ۹۷۸-۶۰۰-۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فبیای مختصر
یادداشت	: نویسنده این اثر در نشانی http://opac.nliai.ir قابل دسترسی است
شناسه افزوده	: مرکز انسی اسلامی، اتی بیست
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۳۷۹۰۶

سلسله تک نگاشت های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت:
ارائه چارچوب و مدلی جهت شناسایی و رفع تعارضات بین برنامه های ملی
و الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نگارش: وحید رضا سلامت (دانشجوی دکتری مهندسی سیستم های اقتصادی و اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۲- ۳۰- ۷۶۱۱- ۶۰۰- ۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email: olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه های بیان شده در این تک نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار ده‌ها مجله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است، که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا، قابل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات نخست منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رساندند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۵	چکیده
۷	مقدمه
۱۱	طرح‌ریزی و مدیریت استراتژیک
۱۲	پارادایم‌ها، بدیشه‌های فلسفی و مکاتب
۲۰	دکترین
۲۱	سیاست‌ها
۲۲	استراتژی
۲۵	برنامه‌های اجرایی (تاکتیک و تکنیک)
۲۷	روندها در برنامه‌ریزی و مدیریت استراتژیک
۳۶	جمع‌بندی
۳۷	روش‌های مواجهه با تعارض در برنامه‌ریزی‌ها
۳۹	مرور ادبیات
۴۱	بیان مسئله
۴۴	روش پیشنهادی
۴۷	جمع‌بندی
۴۹	منابع

چکیده

برنامه‌ریزی یکی از وظایف اصلی مدیریت است که همواره مورد توجه مدیران و سیاست‌گذاران بوده است. زمانی که برنامه‌ریزی در مقیاس‌های کلان مورد توجه باشد پیچیدگی‌های خاصی در فرایند برنامه‌ریزی است که ممکن است منجر به بوجود آمدن تعارضات در برنامه‌ها گردد. در این پژوهش تعارضات بین برنامه‌های مورد توجه قرار گرفته و تعارضات رایج برنامه‌های ملی با الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت بررسی شده است. منظور از برنامه‌های ملی، برنامه‌هایی است که توسط سازمان‌های ملی تدوین شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند. آنجا که الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت یک سند بالادستی است که تمامی برنامه‌های ملی و سایر اسناد بالادستی باید در هماهنگی و سازگاری با آن تدوین گردند، توجه به مسئله تعارضات بین برنامه‌های ملی و الگو می‌تواند از اهمیت بالایی برخوردار باشد. مهمترین مسئله در رفع تعارض نگاه جامع برنامه‌ریزان به تمامی ابعاد برنامه‌ها است تا حتی المقدور تعارضی واقع نگردد اما در برنامه‌های ملی به دلیل پیچیدگی و وسعت برنامه‌ها وقوع تعارض اجتناب‌ناپذیر است. در این پژوهش مدلی براساس تکنیک‌های برنامه‌ریزی چند معیاره برای شناسایی و کاهش تعارضات در برنامه‌های ملی پیشنهاد گردیده و مزایای استفاده از آن مورد بحث و ارائه شده است.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی، تعارض، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، برنامه‌ریزی چند معیاره

مقدمه

برنامه‌ریزی عبارت است از فرایندی با مراحل مشخص و منسجم که در قالب سیستمی هماهنگ از تصمیمات برای تولید یک خروجی استفاده می‌شود (سیروس، ۱۳۸۷). همچنین برنامه‌ریزی را فرایند آگاهانه تصمیم‌گیری در مورد اهداف و فعالیت‌های آینده یک فرد، گروه، سازمان یا سازمان ذکر کرده‌اند. هنری مینتزبرگ از پنج عبارت برای تعریف برنامه‌ریزی استفاده می‌کند: ۱. برنامه‌ریزی فکر کردن به آینده است ۲. برنامه‌ریزی کنترل آینده است ۳. برنامه‌ریزی تصمیم‌گیری است ۴. برنامه‌ریزی تصمیم‌گیری یکپارچه است ۵. برنامه‌ریزی یک شیوه تصمیم‌گیری است. رای ترلید نتایج دنباله‌دار در قالب یک سیستم یکپارچه تصمیم است (Ivancevich, 1994). ترجمه تعاریف مختلفی برای برنامه‌ریزی وجود دارد اما می‌توان گفت برنامه‌دستور کاری، ای آینده است که در افق‌های زمانی مختلف (کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت) مطرح می‌شود در برنامه علاوه بر پیش‌بینی آینده سعی می‌شود تا با مجموعه‌ای از اقدامات آینده مطلوب شکل گیرد.

یکی از خصوصیات اصلی هر سند برنامه‌ای انسجام آن و هماهنگی بخش‌های گوناگون آن با یکدیگر است. در این رابطه هماهنگی‌های میان اهداف، وسایل، بخش‌ها، مکان و توزیع جغرافیایی فعالیت‌ها و زمان را می‌توان نام برد. توجه به هماهنگی در برنامه‌ریزی امری غیر قابل چشم‌پوشی است. هماهنگی جوهره‌ی برنامه‌ریزی و هنر برنامه‌ریز ایجاد هماهنگی‌های از این دست است.

تعارض در برنامه‌ریزی مسئله‌ای است که برنامه‌ریزان را با خود درگیر کرده است. این مسئله به خصوص برنامه‌ریزی‌های حجیم و پیچیده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع وجود تعارض در برنامه‌ها با ضربه زدن به انسجام برنامه - که از خصوصیات مهم هر برنامه است - امکان تحقق اهداف را کاهش داده باعث کم اثر شدن برنامه‌ها و موجب هدر رفت

منابع می‌گردد. بدیهی است که وجود تعارض در برنامه‌ریزی‌های ملی به دلیل سطح کلان این برنامه‌ها هزینه‌های بسیار زیادی را ایجاد خواهد کرد. همین مسئله باعث شده است که در حال حاضر این مسئله مورد توجه سیاست‌مداران باشد.

تعارض در برنامه‌ریزی را هر گونه ناسازگاری بین عناصر مختلف برنامه تعریف کرده‌اند این ناسازگاری‌ها در ۱. منابع مورد استفاده، ۲. وظایف جزئی‌تر مرتبط با هر برنامه، ۳. فعالیت‌های مرتبط با برنامه و ۴. اهداف و پیامدهای هر برنامه قابل بروز خواهند بود (L Yang, 2004; Nof). در مورد تقسیم‌بندی انواع تعارض نگرش‌های مختلفی وجود دارد که به نیمی از آنها عبارتند از:

● تعارض در یک دیدگاه برنامه

● تعارض مابین یک دیدگاه برنامه با لایه مافوق و یا لایه پایین‌تر

● تعارض بین مبانی برنامه استراتژی‌ها و استراتژی‌ها

● تعارض بین ارکان جهت‌دار با استراتژی‌ها

● تعارض بین فرهنگ سازمانی با استراتژی‌ها و برنامه‌ها

● تعارض بین سبک رهبری مدیران با استراتژی‌ها

علاوه بر تعارض در یک برنامه، تعارض بین یک برنامه با برنامه‌های دیگر نیز موضوع قابل بحثی است. به عنوان مثال می‌توان به تعارض بین یک زنجیره تامین بین برنامه‌های دو عضو از زنجیره اشاره کرد. یکی از دلایل وقوع تعارض اختلاف دیدگاه بین مدیران و کارشناسان سازمان است. این امر به خصوص در سازمان‌های بزرگ که قسمتی از برنامه به صورت پایین به بالا و از سازمان‌های زیرمجموعه به سازمان‌های بالاتر ارائه شده و تصویب می‌شوند قابل بررسی است. در واقع تفاوت نگرش و یا تفاوت برداشت بین کارشناسان که برنامه‌های سطح پایین‌تر را تدوین می‌کنند و مدیران که توجه بیشتری به استراتژی‌ها و اهداف بلند مدت دارند می‌تواند منجر به بروز نوعی از تعارض گردد. این مساله در پژوهش (آزاد و دیگران، ۱۳۹۰) مورد بررسی قرار گرفته است. از دلایل دیگر بروز تعارض می‌توان به عدم جامع نگری اشاره کرد. عدم جامع نگری برنامه‌ریزان منجر به وقوع تعارض خواهد شد. تعارض در منابع برنامه‌ها، تعارض در وظایف و فعالیت‌های مرتبط با برنامه‌ها و یا تعارض بین پیامدهای یک برنامه با مقاصد برنامه دیگر می‌تواند در اثر این موضوع پدید آید. گاهی اثرات ثانوی و بلند مدت یک برنامه مورد توجه قرار نمی

گیرد و این اثرات می‌تواند در تعارض با مبانی برنامه و یا بعضی اجزاء دیگر برنامه باشد. مسئله دیگر تعارضات بین اغراض برنامه‌ریزان و برداشت مجریان از برنامه است که در هنگام اجرای برنامه بروز کرده و تحقق اهداف را با مشکلاتی روبرو می‌کند.

مسئله برنامه‌ریزی و تعارض در آن از مسائل مهم هر سازمان است. ولی وقتی که برنامه‌ریزی در سطح ملی مطرح می‌گردد، اهمیت برنامه‌ریزی به نسبت تاثیر گذاری آن برنامه بیشتر می‌شود. مسئله تعارض در برنامه‌های کلان و ملی نیز اهمیت بیشتری نسبت به سایر برنامه‌ها دارد زیرا علاوه بر اهمیت برنامه‌های ملی، احتمال وقوع تعارض در برنامه‌های ملی بیشتر و آسیب تعارض در این برنامه‌ها مخرب‌تر است. دلیل وقوع بیشتر تعارض در برنامه‌های کلان مقیاس این است که جامع‌نگری و توجه به تمام اجزاء، پیامدها و جوانب برنامه، برنامه‌های کلان مقیاس برای برنامه‌ریزان مشکل‌تر خواهد بود. زیرا برنامه اجزاء زیادی داشته و بر حوزه‌ها و برنامه‌های زیادی اثر گذار است که توجه به همه آنها برای برنامه‌ریزان مشکل خواهد بود.

اولین گام برای جلوگیری از تعارض در سیستماتیک و نگرش جامع برنامه‌ریزان است به نحوی که تعارض در برنامه‌ها رخ ندهد و تمامی برنامه‌ها در یک جهت تدوین شده و به یک سو رهنمون باشند. در واقع برنامه‌ریزان باید بتواند تمامی فعالیت‌ها را به طور هم افزا جهت‌دهی نماید. اما علی‌رغم تمام توجهات و رفع تعارضات در برنامه‌ها به خصوص در برنامه‌های کلان امری اجتناب‌ناپذیر است. لذا لازم به مدل‌هایی که بتوان با استفاده از آنها میزان تعارض را ارزیابی و کاهش داد وجود دارد. نتیجه جایگاه این تحقیق پس از تدوین برنامه‌ها و رعایت تمام نکات مربوط به برنامه‌ریزی است.

در این پژوهش مسئله تعارض بین برنامه‌های ملی با الگوی اسرمی-ایرانی پیشرفت مورد نظر قرار گرفته است. منظور از برنامه‌های ملی برنامه‌هایی است که توسط سازمان‌ها و یا وزارتخانه‌های با مأموریت ملی تدوین شده و استفاده می‌شوند. تعارضات داخلی برنامه مورد بررسی قرار ننگرفته و فرض شده است که این تعارضات چشمگیر نیستند. به منظور شناسایی و رفع تعارض مدلی با استفاده از تکنیک‌های برنامه‌ریزی چند معیاره MCDM ارائه شده است.

اگرچه الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت به صورت تام و کامل تدوین نشده است اما به هر حال ابعاد و عرصه‌هایی برای آن متصور است و اثرات برنامه‌ها بر ابعاد مختلف الگو

می‌تواند موجب تعارض باشد. در مورد ابعاد مختلف الگو نظرات مختلفی وجود دارد به طور مثال نبوی نظام‌سازی برای جامعه را منحصر در ۶ حوزه اقتصاد، سیاست، دفاع، حقوق، خانواده، فرهنگ و آموزش می‌داند (نبوی، ۱۳۷۵)؛ و واسطی با تکمیل ۶ حوزه مذکور ۹ حوزه آموزش، خانواده، فرهنگ عمومی، اقتصاد، سیاست، روابط بین‌الملل، حقوق، امنیت و رسانه را مطرح می‌نماید (واسطی، ۱۳۸۸). همچنین علی احمدی در کتاب «پیش طرح الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت» ابعاد تدوین الگو را در سه شاخه اصلی مطرح می‌نماید در شاخه اول الگوی پرورش انسان سعادتمند و کامل، الگوی خانواده مستحکم و با ایمان، اخوی محله، شهر و روستای اسلامی و الگوی جامعه اسلامی- ایرانی مورد نظر است. در شاخه دوم طراحی الگوی بخش‌داری، فرمانداری و استانداری نمونه، طراحی الگوی سازمان‌ها و وزارتخانه‌های دولتی، طراحی الگوی دولت اسلامی و ابعاد آن، طراحی الگوی نظام اسلامی و ابعاد مردم‌پسند و در شاخه سوم طراحی الگوی کشور پیشرفته، تمدن اسلامی، امنیت اسلامی و حکومت عدل جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد (علی احمدی، ۱۳۹۰).

اگرچه تقسیم‌بندی‌های گوناگونی تاکنون به ابعاد الگو مورد نظر محققین بوده است اما فارغ از نوع تقسیم‌بندی، ابعادی برای الگو متصور است. این ابعاد ممکن است دارای زیر مجموعه‌هایی نیز باشند و در یک ساختار سلسله‌ای تا پایین‌ترین سطوح تقسیم شوند. از آنجا که یک برنامه ممکن است اثرات مخربی بر ابعاد مختلف داشته باشد لذا در این پژوهش توجه به ابعاد مختلف (فارغ از عنوان دقیق ابعاد و نیز تقسیم‌بندی) به منظور رفع تعارض حائز اهمیت است.

نکته دیگری که در اینجا قابل طرح است این است که ممکن است نظری به بررسی تعارضات هر برنامه با تمامی ابعاد الگو نباشد. هر برنامه ممکن است با تعدادی از ابعاد الگو در ارتباط باشد که این موضوع باید توسط برنامه‌ریزان و خبرگان تعیین گردد. پس از تعیین ابعاد دخیل در برنامه استفاده از مدل ارائه شده در این پژوهش میسر خواهد بود. در این تک نگاشت ابتدا در بخش اول و به عنوان مقدمه، موضوعاتی در خصوص طرح ریزی و مدیریت استراتژیک مطرح خواهد شد. در این بخش لایه‌های مختلف طرح‌ریزی استراتژیک مطرح شده و تعاریف مرتبط با هر یک ارائه خواهد شد. شناخت این لایه‌ها به برنامه‌ریزان کمک می‌کند تا از بروز تعارضات مفهومی در برنامه‌ها جلوگیری کنند.